

Recenze knihy Heleny Tužinské *Otázky opisu a prekladu: využitie poznatkov antropológie a etnografie vo vedení a tlmočení interview s imigrantmi*

Jiřina Holcupová

Abstrakt:

Recenze představuje a hodnotí slovenskou publikaci zaměřenou na komunikaci s migranty, a to především během pohovorů s žadateli o azyl.

Na rozdíl od zemí, kde má migrace dlouholetou tradici a je předmětem zájmu výzkumníků i veřejných orgánů, patří tento jev v zemích střední Evropy k tématům poměrně novým. Tak je tomu i v případě České republiky a Slovenska. O to cennější je, pokud se zde objeví praktická publikace zaměřená na komunikaci s migranty. Takovou publikací je útlá knížka slovenské autorky Heleny Tužinské nazvaná *Otázky opisu a prekladu: využitie poznatkov antropológie a etnografie vo vedení a tlmočení interview s imigrantmi*.

Autorka v této příručce vychází především z výsledků výzkumu zaměřeného na pohovory s žadateli o azyl, publikace je však určena všem, kdo s imigranty přicházejí do styku a chtějí jim porozumět. Právě porozumění Tužinská vyzdvihuje jako to, co by mělo být cílem interakce s příslušníky jiných kultur, a do pohovorů s žadateli o azyl proto vnáší poznatky z antropologie a etnografie, jež o porozumění cizím kulturám (ale i té vlastní) usilují.

Z metodického hlediska lze publikaci charakterizovat dvěma slovy: rozhovor a popis. Jako vhodnou metodu pro pohovory s žadateli o azyl autorka předkládá hloubkový etnografický rozhovor, při němž výzkumník klade otevřené otázky, na které informátor (v tomto případě žadatel o azyl) odpovídá bez přerušování, svým tempem a v takovém pořadí, v jakém si na události vzpomíná. Při pohovorech s žadateli o azyl se však většinou děje pravý opak - pořadí otázek, které jsou navíc uzavřené nebo návodné, takže nedávají dotazovanému prostor pro komplexnější odpověď, určuje imigrační úředník podle dotazníku, který s žadatelem vyplňuje. Žadatel tak někdy nemá vůbec šanci sdělit celý svůj příběh.

Tužinská na příkladech dokládá, že nedostatek prostoru může způsobit, že si žadatel někdy zdánlivě protiřečí, protože nemá šanci svá tvrzení vysvětlit. To mu ubírá na věrohodnosti a úředník může mít dojem, že dotazovaný lže, i když to tak ve skutečnosti není. Tento dojem

sílí, když dotazovaný reaguje „nestandardním“ způsobem, například místo odpovědi mlčí nebo na otázky odpovídá vyhýbavě. Důvody pro to však mohou být jiné než úmyslné klamání a je třeba po nich pátrat pomocí doplňujících otevřených otázek. Autorka proto zdůrazňuje, že podobně jako k rozhovorům v antropologickém nebo etnografickém výzkumu by se i k rozhovoru se žadatelem o azyl mělo přistupovat popisně, bez jakéhokoli hodnocení. Lidská mysl má totiž podle ní sklon interpretovat a hodnotit na základě zažitých stereotypů a zjednodušení, které jsou navíc silně ovlivněny kulturou, v níž se člověk pohybuje. Pokud si těchto stereotypů někdo není vědom, nezjistí o kultuře, s níž se setkal, nic – zjistí jen, jak ji vnímá on sám.

Tužinská převrací převládající pojetí komunikace mezi žadatelem o azyl a pracovníkem imigračního úřadu. Tam, kde bývá zvykem vnímat úředníka jako osobu určující směr celého rozhovoru, radí, aby ustoupil do pozadí a nechal popisování a vysvětlování plně na informátorovi, který je „největším odborníkem“ na svou kulturu, a měl by proto sám objasňovat souvislosti i významy. Významy slov se podobně jako vnímání světa liší nejen mezi různými kulturami, ale i mezi skupinami v rámci těchto kultur, a je proto třeba nechat informátora, aby vysvětloval, v jakých významech používá jazyk, a zjišťovat, jak chápe slova, která v rozhovoru používá jeho protějšek.

Velký důraz klade autorka na téma důvěry, a to jak na potřebu vzbudit v migrantovi důvěru k tomu, kdo s ním vede pohovor, tak na to, aby úředník nepřistupoval k migrantovi a priori nedůvěřivě. Jen v prostředí vzájemné důvěry migrant svůj příběh vypoví v úplnosti. Takový pocit důvěry lze podle Tužinské navodit například právě kladením otevřených otázek a pozorným nasloucháním.

Kromě interakce mezi žadatelem o azyl a pracovníkem imigračního úřadu se autorka věnuje i osobě tlumočnicka, který je u pohovorů nezbytným komunikačním článkem a má na výsledek pohovoru zásadní vliv. Tlumočnick svým vystupováním a tím, jak o migrantovi hovoří (zda v první nebo třetí osobě) může ovlivnit, jak migrant na úředníka působí. I drobné stylistické nebo významové změny, které tlumočnick při převodu udělá, mohou zásadně změnit vyznění výpovědi, a tím i závěry pracovníka imigračního úřadu. Autorka také upozorňuje na to, že přítomnost tlumočnicka (jakkoli je nutná) může být rušivým vlivem, který žadatelem o azyl brání vypovědět vše, co chce sdělit. Důvodem může být skutečnost, že tlumočnick pochází z kultury, jejíž příslušníci žadatele v domovské zemi pronásledovali, nebo strach z toho, že tlumočnick zneužije zjištěné informace v neprospěch žadatele. Tužinská nenabízí univerzální recept, jak zajistit přesné a kulturně citlivé tlumočení, ale říká, že metoda etnografického rozhovoru nabízí „kontextové klíče, které mohou překlad výrazně usnadnit“ (str.65).

Veškeré informace, které příručka nabízí, jsou zpracovány tak, aby přiblížily oblast antropologie a etnografie i těm, kdo se v těchto oborech nepohybují. Názornosti dosahuje autorka nejen hojným používáním přirovnání a metafor (etnografické interview například přirovnává k rentgenu, „který je šetrný i pronikavý“ str. 11), ale také uváděním konkrétních příkladů, jak klást otevřené otázky, nebo tím, že text prokládá často kladenými dotazy

pracovníků imigračních úřadů a odpověďmi na ně. Kromě toho vysvětluje na příkladech různé kulturní zvyklosti, které mohou být ve slovenském kontextu vykládány zcela mylně (například to, že pokud příslušník na položenou otázku reaguje mlčením, nemusí to znamenat, že něco tají, ale že má strach odpovědět vážené osobě záporně, protože se to v jeho kultuře považuje za projev neúcty).

Na problémy, které vznikají při pohovorech s žadateli o azyl jednak vinou kulturně necitlivého přístupu úředníků a jednak vinou špatného tlumočení, upozorňuje řada autorů (např. Berk-Seligson, Barsky a další). Tužinské příručka je cenným příspěvkem k odborné literatuře v této oblasti především proto, že se zaměřuje na osoby, které pohovory vedou, navíc těm, kdo jsou ochotni změnit svůj přístup, nabízí konkrétní návod. Popisuje také stereotypy, s nimiž jsme zvyklí přistupovat k jiným kulturám, stejně jako ke členům kultury vlastní, a ukazuje, jak může naše paměť a naše třídění skutečnosti tuto skutečnost měnit. Tak může být užitečná nejen lidem, kteří se setkávají s příslušníky jiných kultur, ale v podstatě každému, kdo se zajímá o mezilidskou komunikaci.

Helena Tužinská - Otázky opisu a prekladu: využitie poznatkov antropológie a etnografie vo vedení a tlmočení interview s imigrantmi.

Bibliografie:

BARSKY, R. F. (1996) The Interpreter as Intercultural Agent in Convention Refugee Hearings. The Translator. Vol. 2, No. 1, 1996. s. 45-63.

BERK-SELIGSON, S. (2002) The Bilingual Courtroom. Court Interpreters in the Judicial Process. Chicago: The University of Chicago Press.

O autorce:

Autorka vystudovala obor překladatelství – tlumočnictví (angličtina a francouzština) na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze. Ve své diplomové práci se zabývala rolí tlumočnicka při zprostředkovávání komunikace mezi cizinci žijícími v České republice a českými veřejnými institucemi.